

A RERUM NOVÁRUM MEGJELENÉSÉNEK ELŐZMÉNYEI

A katolikus egyház, tanításaival a feudalizmus leghűségesebb ideológiai támasza volt. Az egyház és a nemesség közti kapcsolat az európai feudális államokban ezerháromszáz éven át fennállt, vagyis mindaddig, amíg a polgárosodás megindulásával, a polgári forradalmak lezajlásával a nemesség helyét a feltörekvő polgárság el nem foglalta.¹

A Füzdelem megindulásával, a szoros kapcsolat miatt, a polgárság első csapásait az egyházra, a feudalizmus ideológiai támaszára mérte. A polgári forradalmak európai hulláma után az egyház államon belüli vezető szerepe megszűnt, a politikai élet irányításából néhány évtizedre az akkor még haladást szolgáló liberális szellemű burzsoázia kizárta. Ezért a sérelemért az egyház a polgári forradalmakat a társadalmak rákfenéjének, gaztettnek és az emberiséggel szemben elkövetett súlyos törvénysértésnek tartotta. Nem szentesítették máig sem az 1789-es francia és 1848-as európai forradalmakat.²

A Vatikánt azonban az államok strukturájában végbement változás, nemzetközi tekintélyének nagyarányú csökkenése és hatalmának gyengülése, hamarosan a sérelem féltételére készítette.

A manufaktúra s gépi nagyipar egy új osztály kialakulását segítette elő, amely egyre határozottabban követelte a burzsoáziától érdekeinek figyelembevételét és szociális problémáinak megoldását. Erejének növekedését és politikai öntudatának határozottabbá válását az angol, francia és német munkások XIX. század elején lezajlott tüntetései és nyílt megmozdulásai jelezték.

1848. februárjában Marx és Engels megírták a Kommunista Kiáltványt. 1864-ben megalakult az I. Internacionálé, 1871-ben — ha rövid időre is — a párizsi munkásság a Kommun kikiáltásával kezébe vette sorsának irányítását. 1889-ben megalakult a II. Internacionálé is, amelynek' következtében

mege erősödtek a szociáldemokrata pártok és szakszervezetek. Erejüket demonstrálta az 1890-es május elseje megünneplése. Ezek egy közelgő vihar jelei voltak. A tények a burzsoázia előtt világossá tették erejük összpontosításának szükségességét az új ellenféllel, a munkásosztállyal szemben.

A munkásság vallástól való eltávolodása, az uralkodó osztállyal szembeni követelése elősegítette az egyház és a burzsoázia szövetségének létrejöttét. Azonban nem szabad azt hinni, hogy ez valamiféle szerelmi házasság volt, hiszen még ma is gyakori az egymással való szembefordulás.⁴ Az egyezséget a megváltozott társadalmi és politikai viszonyok sürgették.

Nem hagyhatók figyelmen kívül azonban az ideológiai mozzanatok sem, amelyek megkönnyítették a szövetség kialakulását, amelyekkel az egyház előrelépésével elhagyta a demokratikus irányvonalakat, többek között a vallásszabadságot, a burzsoázia, reakcióssá válását, ami az egyház előrelépését segítette. Ugyanakkor az osztályviszonyok konzerválására való egyezséget a burzsoázia helyzetétette stabilabbá.⁵

Munkásosztálynak a magántulajdon megszüntetésére irányuló törekvése súlyosan érintette az egyházat, mivel hatalmas vagyonnal rendelkezett, és a burzsoáziát is, mint a tőke tulajdonosát. Ezért a szociális problémák megoldására való törekvés súlypontjában a tulajdon kérdése áll. Az egyháznak az osztályokról, a munkáról, a szervezkedésről vagy munkaidőről kifejtett nézete is ebben a relációban érthető meg.

Szociális problémák megoldásáról vallott felfogását elsőként XIII. Leó pápa fogalmazta meg Rerum Novarum kezdetű enciklikájában, amelynek megszövegezése előtt több évig tanulmányozta a társadalmi problémákat. 1843—1845. között nuncius volt Brüsszelben, ahol a korai polgári forradalom miatt már fejlett nagyipari termelésnek volt a szemtanúja. Diplomáciai tevékenysége idején ellátogatott Franciaországba és Angliába is, ahol ugyan-

csak fejlettebb volt az ipar, mint Európa más országaiban, és ennek következtében a munkásosztály is. Brüsszeli tartózkodása és perugiai püspöksége idején felismerte, hogy a munkásosztály helyzetének romlása az egyháztól való eltávolodáshoz vezet, ezért nagy lendülettel kezdte tanulmányozni a munkás és tőkés viszonyt. Már az 1877-ben kiadott „Kultúra és egyház” c. püspöki körlevelében „bűnös uzsoráról”, „tiszteletlen nyereségről” beszél. Kezdeményezésére más országokban is megindul a kutatás, és 1884-ben a svájci Freiburgban megalakították a Freiburgi Uniót, vagyis a Nemzetközi Katolikus Egyesületet, a gazdasági és társadalomtudományi tanulmányozás céljából. Magyar részről gróf Eszterházy Móric volt a tagja. A szervezet kutatásainak eredményeire és saját tapasztalataira támaszkodva adta ki 1891. május 15-én az egyház számára napjainkig érvényben levő, szociális kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalását.⁶

Az enciklika alapvető célja az, hogy a munkásosztály, burzsoázia és egyházzellenes törekvését megváltoztassa, hogy a vallásos ideológia befolyását növelje és megakadályozza a szocializmus eszméinek terjedését. Ezt hivatalos egyházi személyek sem titkolták, sőt, mint mondták: „a pápai állásfoglalás közvetlen indoka a szocializmus fellendülése, mint az enciklika első részében erről tanúskodik, annak fontossága, hogy visszautasítja a magántulajdonnal szemben tanúsított magatartást.”⁷

A MAGÁNTULAJDON EREDETE

Az egyház felfogása szerint „a magántulajdonhoz az embernek természetes joga van.”⁸ A természetes jog magyarázatát Aquinói Tamás Summa Theologica c. művében fejtette ki. Eszerint a társadalom két alapelve a tulajdon és a munka, melyek közül a tulajdon az elsődleges, mert munkát csak tulajdon esetén végezhet az ember. Ez a tomista felfogás azonban hamis, mert a tulajdon nem oka a munkának, hanem fordítva, a munka vezet el a tulajdon, a magántulajdon kialakulásához is. Engels „A család, a magántulajdon és az állam eredete” c. munkájában bebizonyította, hogy a három nagy társadalmi munkamegosztás végbemenése teszi lehetővé az egyes

tárgyak bőségének előállítását, amely aztán elvezet a magántulajdon kialakulásához.

Aquinói Tamás a magántulajdon természetjogiságát az érvek sokaságával igyekezett bizonyítani.

Az érvek első csoportjába az emberi önzésből származó bizonyítékok soroltak, mondván, hogy az emberek jobban törődnek a saját tulajdonukkal, mint a közössel.

A bizonyítékok második csoportjába a társadalmi egvensúly követelményéből származó érvek tartoznak. Tamás szerint az egvensúly csak akkor tartható fenn, ha az emberek maguk tartalmelnek. Közös termelés esetén nem tudnák felmérni a szükségletet és az egvensúly felbillenne.

Harmadik csoportba a társadalmi béke követelményeit biztosító érvek tartoznak. Eszerint a béke csak úgy biztosítható, ha az embereknek magántulajdonuk van. Közös tulajdon esetén az emberek torzsalakodnak, a viszály fokozódik és állandó háborúskodáshoz vezet.⁹

Aquinói Tamás érvei tudománytalanok, megszerkesztésében kizárólag egy cél vezette, az egyház tulajdonáról vallott felfogásának bizonyítása. A tudományos vizsgálódás azonban ezt nem igazolja. A tulajdonnak nem ez az igazi eredete. Eredetét tudományos megalapozottsággal Marx és Engels, említett művében tárta fel. Marx már az 1844-ből ránkmaradt Gazdasági—

Kéziratokban azt írta, hogy „A magántulajdon szubjektív lényege, a magántulajdon mint magáért való tevékenység, mint szubjektum, mint személy: a munka.”¹⁰ Bár ezen a megállapításon még erősen érződik Hegel hatása, de a lényegen a Tökében sem változtat. csak sokoldalú tapasztalataival még kiegészíti. Marxnak ez a megállapítása semmiképpen sem igazolja Aquinói Tamás fejtegetését, ellenkezőleg; cáfolja.

A tulajdonnak a magántulajdon csak egy formája, a történelem során azonban nem ez alakult ki legkorábban az emberi társadalom létrejöttével, hanem a közös tulajdon, mivel a társadalom primitív formája ezt „követelte”. A magántulajdon akkor jött létre, amikor már a társadalom termelőerői — fejlettségüknél fogva — a ter-

mékek olyan mennyiségét hozta létre, hogy felhalmozódott, a közösség már nem fogyasztotta el, így a nemzetségek vezetői a maguk hasznára tulajdoníthatták el. A tények tehát sokkal inkább azt bizonyítják, hogy a tulajdon ősi formája a köztulajdon. Afrika ma a fejlődés alacsony fokán élő népeinek példája ezt még napjainkban is bizonyítja. Amikor tehát az egyház a magántulajdont öröktől levőnek tünteti fel, úgy viselkedik, mint Eugén Dühring úr az áltudós, aki egy szót sem tud a törzs és faluközösségekről.

MAGÁNTULAJDON VÉDELME AZ ENCIKLIKÁBAN

Az enciklika egyik központi kérdése a magántulajdon, illetve a tulajdon problémája. Ellentétben azonban a marxizmussal, a szociális kérdések megoldásában nem ennek tulajdonítja XIII. Leó a legnagyobb szerepet. Persze az egyház a szociális kérdéseket a vallás szempontjából értékeli. Madarász István kassai püspök szerint „A szociális kérdés elsősorban erkölcsi és lelki probléma, s csak másodsorban gazdasági kérdés.”¹²

A XIX. század vége felé a munkásosztály helyzete olyan súlyossá vált, amit már nem lehetett eltitkolni, és különösen akkor nem, ha befolyását továbbra is meg akarta az egyház tartani a munkások között. Ezért volt kénytelen állást foglalni és nézeteit a kérdésben kinyilvánítani. Tovább várni és hallgatni veszélyessé vált, és bár az állásfoglalástól is félt a pápa „mert nyugtalan és ravasz emberek könnyen hamis beállításokra és a tömegek felizgatására kihasználják” mégis megtette.

Kiinduló pontja a tömegek súlyos helyzete: „a legszegényebb sorsú embereken hamarosan és alkalmasan segíteni kell, mert az emberiség nagy része méltánytalanul szomorú és nyomorult viszonyok közt tengődik.”¹⁴ A bajok orvoslását azonban nem a magántulajdon megszüntetésében, illetve annak közös tulajdonná alakításában látja. Sőt igyekszik a szocialistákat is megcáfolni, akik a bajok forrásának a magántulajdont tartják, ezért fel akarják számolni. „Azt hiszik ugyanis, hogy a jelenlegi bajokon segítenek, ha a magántulajdont eképpen elközösítvén egyenlően osztják fel — mond-

ja a pápa — a polgárok közt a vagyont, s az abból származó előnyüket. De tervük a szociális kérdések megoldására annyira alkalmatlan, hogy maguknak a munkásoknak is kárakra volna: azonkívül nagyon igazságtalan is, mivel erőszakot követ el a jogos birtokoson — megernyeszti az állami rendet, s alapostul fölforgatja a társadalmat.”¹⁵

A szocialisták tervének megvalósítása, az egyház szerint, tehát a munkásra nézve káros volna, ezért amikor tiltakozik a magántulajdon felszámolása ellen, akkor látszólag a munkásosztály érdekeit képviseli.

Valójában miről van szó? A munkás, munkájáért kapott bérért a tulajdonnak valamilyen formájára szert tehet. Vehet magának bizonyos dolgokat; házat, ruhát, esetleg kevés földet. Így bizonyos mennyiségű tulajdonnal rendelkezhet. De ezáltal a termelési viszonyokon belüli helyzete vajon megváltozik? Nem. Továbbra is kizsákmányolt marad, sőt sorsát még jobban a tőkéshez köti, mert a magántulajdon ilyen mennyiségének fenntartása a munkás számára költséges és csak úgy lehetséges, ha munkabérének egy részét is erre fordítja; megművelésre, stb. Ha viszont a tőkessel szembeáll, utcára kerül és sorsa teljesen bizonytalanná válik.

A pápa ezzel a tételével tehát egyáltalán nem a munkás érdekét képviseli, hanem a tőkését, mert a tőkés és munkás közti éles viszony tompítását, illetve elsimítását szolgálja.¹⁶ Az eféle javaslat tehát a tőkés gazdasági érdeke mellett a politikai érdekét is képviseli. A nyomaték kedvéért érdemes utalni Engels megállapítására, mely szerint a kistulajdon szolgálékot tud nevelni, amint azt bebizonyítja Sax úrral vitatkozva.¹⁷ A kistulajdonossá válás tehát nem felel meg a munkás érdekeinek, mivel ez csökkenti bérét és fokozza kizsákmányolását.¹⁸ A munkás igazi tulajdonossá csak a társadalmi viszonyok gyökeres megváltozásával válhat, amikor a termelőeszközök magántulajdonát közös tulajdonná alakítják át, ez viszont csak a szocialista termelési viszonyok között lehetséges. Ezt XIII. Leó is jól tudja. Hogy azon-

ban a munkás még csak ne is gondoljon erre, erkölcsileg elítéli a „felforgatást” és rossznak nevezi.

Vizsgálódásának egyik területe az állat és az ember összehasonlítása. A célja ezzel az, hogy az emberi tudatra hivatkozva is indokolja felfogását. Ugyanis az állatnak, mivel nem tudottal rendelkező lény — szerinte — két alapvető dolog determinálja mozgását, mégpedig az élet fenntartása és védelme, valamint a fajfenntartás. „Ami az emberben kitűnik és kimagaslik, ami az embert emberré teszi és az állatoktól megkülönbözteti, az az ész.”¹⁹ Mivel az ember tudatosan cselekvő lény, ezért javasolja, hogy a javukat ne csak használatra, hanem örök tulajdonul kapják meg. Azt azonban már a pápa sem magyarázza meg, hogy mi okozta hát mégis a tulajdon nagyságának különbözőségét és azt, hogy az emberek nagy része nem rendelkezik magántulajdonnal. Igaz, a pápa ezt nem tartja tragikusnak, mert „akiknek birtokuk nincs, azoknak munkaerejük van”. Ez azonban nagy különbség, mert az emberek társadalmi termelésében elfoglalt helyét a termelőeszközökhöz való viszonyuk határozza meg. A termelés irányát, méreteit és ebből következően a javak elosztását nem a munkaerejükkel rendelkezők határozzák meg, hanem azok, akiknek kezében a termelőeszközök összpontosulnak.

Természetesen az előfordulhat, hogy a munkás is szerez tulajdont szorgalmával, fizikai erejének maximális kizsigerelésével, de a kapitalizmusra mégsem ez a jellemző, hanem az, hogy a kistulajdonosok is elvesztik birtokukat a nagyarányú tökekoncentráció és centralizáció következtében. Pedig azt senki sem vitatja, hogy a „szorgalom” elsősorban a munkást és a kistulajdonost jellemzi. A tőke mennyisége mégsem ezek kezében összpontosul, hanem a nagytőkés kezében.²⁰

A természetjog másik pillére, amire hivatkozik az egyház, a család. „Még élesebben tűnik fel a magántulajdon jogosultsága, ha az embert mint társas lényt, éspedig a családi életre való hivatásában vesszük szemügyre.”

A család, amelyre a pápa hivatkozik, a társadalmak fejlődésének késői szakaszában alakult ki, az egynejlésen alapuló polgári család, amely még nem mentes a patriarchális viszonyoktól. A történelem azonban nemcsak monogám, hanem poligám családformát is ismer, amely az összközösségi viszonyokra sokkal inkább jellemző, mint az előbbi.²¹ A családon belül betöltött szereptől függően hol az anya, hol az apa volt a meghatározó. A történelmi és etnológiai kutatások megsemmisítően cáfolják az egyházi felfogást, mert a családnak is története van, éppúgy, mint a társadalomnak, vagy államnak, és nemcsak „sejt” a társadalomban, hanem „egyszersmind társadalmi viszony.”²²

A monogám házasság létrejötté csak a magántulajdon kialakulásával együtt érhető meg. A magántulajdon létrejötté és annak jogi szentesítése vezetett a házasság monogám formájának jogi rögzítéséhez. Ezért a polgári család létrejöttében a gazdasági tényező az, amely közbeszól, mint Engels mondja: „az uralkodó osztályon... gazdasági befolyások uralkodnak és így igazán szabadon kötött házasság ott csak kivételesen fordul elő...” majd így folytatja: „a házasságkötés teljes szabadsága tehát csak akkor érvényesülhet majd általánosan, ha a tőkés termelésnek és az általa létrehozott tulajdonviszonynak a megszüntetése kiküszöbölte mindazokat a gazdasági mellékszempontokat, amelyeknek most még oly óriási befolyásuk van a párválasztásnál. Akkor valóban a kölcsönös vonalom lesz az egyedüli motívum.”²³

Az egyház felfogásával ellentétben a történelmi tények tehát azt bizonyítják, hogy a család jogi szentesítését a magántulajdon öröklésének átruházása sürgette.²⁴

A magántulajdon a polgári család összetartásában valóban jelentős szerepet játszott, kiváltképpen a földtulajdon. „A név a földhöz kapcsolódik, a házasságok a rödtől függenek, a családi folyamatosságot a gyermek földhöz juttatása biztosítja.”²⁵ Ez azonban nem jellemzi a munkás családokat, azoknak semmijük nincs, ugyanakkor mégis magasabbrendű erkölcsiséggel rendelkeznek, mint a

tökén és magánnyereszkedésen alapuló burzsuá családok.

A családról szóló pápai felfogás bírálatánál nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a burzsoáziától átvett hamis szólamot sem, amely a szocialistákat a nő- és gyermekközösség bevezetésére való törekvéssel vádolja a családdal szemben, amelynek elkerülését a magántulajdon fenntartása esetén látja csak lehetségesnek. Pedig, mint Marx és Engels mondja: „A kommunistáknak nem kell a nőközösséget bevezetniök, mert ez majdnem minden korban megvolt.”²⁶ Ugyanez vonatkozik a gyermekközösségre is. Tehát, ha valóban igaza volna XIII. Leonak, ez akkor sem jelentene mást, mint a burzsoá családvisszonyok konzerválását. Valójában azonban nem erről van szó, hanem a család felszabadításáról, a családok polgári kényszerformáját kialakító tényezők likvidálásáról és a szocialista család létrejöttéhez szükséges feltételek megteremtéséről.

A gyermek a szocialista családnak is része, alkotója, ezért a társadalom számára nem közömbös nevelése. A nevelés tartalmát a szocialista társadalom céljai szabják meg. Érdemes idézni ismét Marx és Engels szavait, amelyeket a burzsoázia rágalmaival állít szembe: „Vajon a ti nevelésüket nem a társadalom szabja-e? Nem szabják-e meg azok a társadalmi viszonyok, amelyek közt a nevelés végbemeget, a társadalomnak az iskola, stb. révén történő közvetlen vagy közvetett beavatkozása? Nem a kommunisták találták ki a társadalom hatását a nevelésre; ők csupán megváltoztatják e hatás jellegét, kiragadják a nevelést az uralkodó osztály befolyása alól.”²⁷

Noha a Kommunista Párt Kiáltványra már az enciklika kiadása előtt 43 évvel megjelent, XIII. Leo nem vette figyelembe a tulajdonról elmondottakat, és a Rerum Novarumban a kommunistákat a tulajdon minden formájának megszüntetésével vádolja.
28

Pedig a kommunizmust nem az jellemzi, hogy meg akarja szüntetni általában a tulajdont, hanem az, hogy a polgári tulajdont akarja megszüntetni... ebben az értelemben a kommunisták ebben az egyetlen mon-

datban fejezhetik ki élméletüket: a magántulajdon megszüntetése.”²⁹ A kommunisták tehát nem a munkabérukön szerzett személyi tulajdon megszüntetéséről beszélnek. Ellenkezőleg, annak megvédéséről. Ugyanis a tőke nem gazdasági tényező elsősorban, hanem emberek közti viszony és ez viszont olyan, amely nem nyújt védelmet a munkásnak, sőt annak kizsoltását segíti elő.

AZ EGYHÁZ JAVASLATA A BAJOK ORVOSLÁSÁRA

Miután az enciklika leszögezte, hogy a magántulajdont nem lehet megszüntetni, mivel az isteni eredetű és egyébként sem oldaná meg a súlyos társadalmi problémákat, megpróbálja összegyűjteni érveit és javaslatait a bajok orvoslására.

Mint már korábban jeleztem, a szociális problémákat erkölcsi és lelki problémának tartja és másodsorban gazdaságinak, ebből kiindulva tesz javaslatot a megoldásra is. Erkölcsi és lelki bajok orvoslását eredményesen „csak” az egyház képes végezni, ezért feladatának is tartja, hogy közreműködjön az eredményes gyógyításban.

Fő célkitűzése az, hogy a munkásokkal megértessék a problémákat. Ugyanis „az emberek természetlő fogva sokban és nagyon különböznek egymástól; nem egyenlők elméleti tehetségeik-, szorgalmuk-, egészségük-, erőiknél fogva, s e tényezők különbözőségeiből származik a társadalmi állapotok különfelesége is.” Eszerint hiába is próbálna változtatni a munkás helyzetén, úgysem lehet, mert a társadalomban elfoglalt helye is istentől ered, hiszen ő teremtette az embereket ilyen változatossá. Legjobb tehát az, ha belenyugszik és ellátja az istentől rendelt feladatát.

Eme pápai javaslattól azonban több mint egy félévszázad telt el és ez alatt a Föld egy jó részén ez a „tehetségtelen”, „egészségtelen” és egvő jelzőkkel illetett munkásosztály vette kezébe országa és népének irányítását, amely bizonyítja, hogy igen is alkalmas a vezetésre.

A testi munka indoklására az „első emberpár” büntetések elhangzott átokra hivatkozik. „Átkozott a föld munkád alatt; fáradalmak árán egyél

abból élted valamennyi napja alatt.
(I. Móz. 3,17.)”³¹

Vajon miért kell a testi munka szükségességénél még a Bibliára is hivatkozni? Talán a munkásosztály nem érti a munka társadalomban betöltött szerepét? De igen, érti. És éppen ezért kell, mert tudja, hogy a társadalom nem lehet meg munka nélkül, az anyagi javak megteremtésének ez az alapja. Ha tehát nem dolgozna a munkás, akkor a tőkés sem létezhetne.

A munkás nem tiltakozik általában a munka ellen, csak annak burzsoá módját akarja megszüntetni. Az enciklika azonban a paradicsomi kiátkozásra hivatkozva fölösleges erőfeszítésnek tartja. A munkának ez a felfogása teljes mértékig megegyezik a burzsoázia érdekeivel, mivel célja a vagyoni egyenlőtlenség fenntartása. Ehhez még hozzájárul az osztályellentétek elsimítására való törekvés is. Az egyház szerint ugyanis a társadalomban az egyetértés és béke visz szépséget, ezért az örökös harcot meg kell akadályozni, egyébként is: „sem a töké, munka nélkül, sem a munka töké nélkül fenn nem állhat.”³²

Az ellentétek csak a tenmelőeszközök magántulajdonának szocialista tulajdonná változtatásával szűnnek meg. Ezt az egyház is jól tudja és azt is látja, hogy ezek önmagukban a munkásoknak nem nyújtanak vigaszt. Ezért a földi élet helyébe a túlvilági boldogság elérését helyezi kilátásba: „akkor fogunk igazán élni, amikor majd erről a földről elköltözünk. Isten az embert nem ennek a múlandó, törékeny földnek, hanem az örökké való mennyországnak számára alkotta, s a földet neki nem állandó lakásul, hanem ideiglenes zarándoklás helyéül rendelte... Isten szemében a szegénység nem gyalázat, s nincs mit szégyenkezni rajta.

Az egyháznak ezek a vigasztaló szavai a munkások elégedetlenségét, az uralkodó osztály — köztük a hatalmas vagyonnal rendelkező egyház — elleni harcát akarja megszüntetni azért, hogy sorsába való belenyugvásra inti.

XIII. Leo a magántulajdonról szóló állásfoglalását a munkabérral zárja, amelynek sem alsó, sem felső határát nem határozza meg. A munkabér megállapításának jogát a tőkére bizza, aki viszont szigorúan a létminimum fenn-

tartását veszi alapul.³⁴ Az enciklika igazságosnak tart minden olyan bért, amit közös megegyezés alapján állapítottak meg. Ez a közös megegyezés azonban tudjuk mit jelent. Nem más, mint a tőkés által odavetett összeg elfogadását. Ha a munkás nem fogadja el, munka nélkül marad. Családja fenntartásának kényszere azonban minimális összegű bér elfogadását is szükségessé teszi. Eszerint az egyház tehát a leginségesebb életfeltételeket biztosító munkabért is igazságosnak tartja. Azt azonban már nem kell külön bizonyítanunk, hogy ez az összeg egyáltalán nem elégséges, különösen a monopolkapitalizmus időszakában, semmiféle magántulajdon megszerzéséhez.

XIII. Leo magántulajdonról vallott felfogása, mivel egy történelmi korsszakkal elmaradt az ételtől, pusztulásra volt ítélve, nem tudta megakadályozni a munkásosztály előretörését.³⁵ Nem tudta megakadályozni a monarchiák összeomlását, a polgári demokratikus és szocialista forradalmak lezajlását, amit a Szovjet—Orosz ország létrejötté, és a Magyar Tanácsköztársaság is bizonyít.

A QUADRAGESIMO ANNO

A Rerum Novarum enciklika megjelenésének 40. évfordulójára adta ki XI. Pius a Quadragesimo Anno kezdetű bullát, amelyben a kor viszonyaihoz alkalmazkodva fejti ki nézetét a magántulajdon és más szociális kérdésekben. Ez egyben alkalmat ad a pápának a XX. század elején kialakult teológiai viták lezárására is. Az osztrák püspökök 1925-ben követelték, hogy a Rerum Novarumban XIII. Leo által képviselt pogány római jogot el kell vetni, a magántulajdon abszolutizálása ugyanis helytelen, a kor követelményeivel nem áll összhangban. Ezzel szemben a rainai püspöki kar XIII. Leo mellett foglalt állást. A vitát XI. Pius — miután szentesítette a Rerum Novarum elveit — lezárta. Enciklikájában azonban szélesebb horizonton vizsgálja a társadalmi kérdéseket, így a magántulajdont is, igyekszik összeegyeztetni a kor követelményeivel.

A magántulajdont XIII. Leohoz hasonlóan, a természetjogból vezeti le, de annak erkölcsös használatát már

nem. Látszólag erkölcsellenek tartja a kizsákmányolás extrém formáját, de ennek ürügyén a magántulajdon kisajátítását mégsem tartja jogosnak, sőt a természetjoggal össze nem egyeztethető cselekedetnek nyilvánítja. Ez viszont világos állásfoglalás a magántulajdon fenntartása mellett.³⁶ Ezért fontos feladatnak tartja a Rerum Novarum elveinek megvédését mindazokkal szemben, akik „rágalmazták” annak tanításait. A magántulajdonról szóló felfogás bármily mérvű bírálatában is veszélyt lát, mert félt, hogy a kollektívizmus elvének elfogadásához vezet.

Az enciklika új módon foglalkozik az állam beavatkozási jogával. XIII. Leo még óva intette, hogy tartózkodjon a magántulajdon ügyeibe való beavatkozástól, ne háborgassa azt még akkor sem, ha egyes embercsoportok hiányt szenvednek. Legteljebb azoknak nyújtson segítséget bizonyos alamizsna juttatásával, akik arra rászorulnak, — vagy akkor avatkozzon be, ha a „közjó” érdeke azt megkívánja. XI. Pius pedig az államnak a magántulajdon megvédésében határozott szerepet szán. „Az állam tehát — mindig a természetjog és az isteni jog keretein belül — a közjó valóságos követelményei alapján, pontosabban és részletesebben előírhatja, mi szabad a tulajdonosoknak a tulajdon használatában, és mi tilos.³⁷ Ugyanakkor, a félreértés elkerülése végett figyelmeztet arra is; ez a beavatkozás csak segítség lehet, elvenni a magántulajdont nem szabad, mert az már a tulajdonjog isteni eredetét sértené. A magántulajdon jelentősége tehát XI. Piusnál sem csökkent.

Az enciklikában világosabban kifejezésre jut az előzővel szemben a közös tulajdon, egyéni tulajdont segítő szerepe. A szubszidiaritási elv az egyház szociális tanának egyik lényeges pillére. Eszerint a közösségi tulajdon akkor tölti be feladatát, ha mindig figyelemmel kíséri az egyéni tulajdon helyzetét, és ha segítségre van szükség támogatja, védelmet nyújt a veszéllyel, pusztulással szemben. A kötelesség természetes az egyénnel szemben is fennáll, ő is köteles az államot támogatni. Az állami beavatkozástól elvárja az egyház,

hogy támogassa és fejlessze a magán-gazdaságokat, mert ha a beavatkozás iránya olyan, hogy korlátozza, akkor a szubszidiaritási elvnek nem tett eleget.³⁸

A „közjó” elve alapján való beavatkozást tehát névleg az egyház elismeri már csaknem egy évszázada. Ezt a gyakorlatban azonban pont akkor nyilvánítja ki, amikor a kapitalizmus kezd államkapitalizmussá átalakulni. Hogy itt valóban alkalmazkodásról van szó, az a Quadragesimo Anno megjelenése után még inkább kiderül, amikor XI. Pius utóda XII. Pius. nagy gondot fordít arra, hogy beszédeiben, üzeneteiben és nyilatkozataiban az államnak ezt a jogát bizonygassa.³⁹ Azt azonban valamilyen nyien leszögezik, hogy elsősorban kiegészítő jellegű legyen, mert a tulajdonhoz viszonyítva az állam csak másodrendű, mivel később jött létre. Az állami beavatkozás tartalmát tehát a magántulajdon szolgálata határozza meg.⁴⁰

Az állami monopóliumok kezdenek egyre nagyobb teret hódítani, ezért azzal nem szállhat szembe az egyház, sőt igyekszik bizonygatni azt, hogy az állami monopóliumok és a kis magántulajdon jól megférnek egymás mellett.

Amikor a munkások helyzetét elemzi, leszögezi, hogy a munkás munkabéretét úgy kell megállapítani, hogy takarékossgal bizonyos mérvű tulajdont gyűjtessen. Az egyház képviselői a magántulajdont napjainkig a szorgalom, a takarékossg és a javak kíméléséhez szükséges emberi erények forrásának tartja, amint azt Havas András kalocsai érsek kifejti, és ezzel a „proletársors” megszüntetését is biztosítani akarják.⁴¹

Azzal azonban a pápa is tisztában van, hogy ez nem lehet több, mint kis „családi vagyonka”, de úgy gondolja, hogy ezzel már a proletársorsból kiemelkedik, proletár mivoltja megváltozik, mivel tulajdonossá válik. Nagyon hasonlít ez a szociáldemokráta és reformista szólamokra, amelyeknek a célja a munkás öntudat forradalmiságának megszüntetése, mert mint mondja: „Ily módon ugyanis a tisztviselők bizonyos fokig társbírtokosok, a kezelésben és a haszonban

részesek lesznek.”⁴² Igazságos bér-ről beszél, azonban ez csak erkölcsi követelmény mindaddig, amíg konkrét intézkedésről nincs szó, mert ebben az esetben viszont már az uralgó osztály érdekeinek védelme szempontjából vizsgálja. A munkabér konkrét mértékét XI. Pius sem határozta meg. A Quadragesimo Annoban is csak arra utal, hogy milyen tényezőket vegyenek a tőkésék figyelembe.

Első és látszólag legfontosabb tényezőnek tartja a munkás és családjának életszükségletét. Hogy azonban a tőkést nehogy megsértse mindjárt leszögezi: „a család egyéb tagjainak is kötelességük erejükhez mérten a közös háztartás szükségleteihez hozzájárulni, amint földműves-, kisebb iparos- és kereskedő családokban látjuk.”⁴³ Tehát a tőkés a családfenntartáshoz szükségeseknek csak egy részét fizesse a munkásnak, a családfőnek és dolgozzanak a család többi tagjai is, a munkás felesége és gyermeke is. Világos, hogy itt sem a munkás érdekeit védi, hanem a tőkését. Ez jut kifejezésre a másik két tényezőben, a vállalat jövedelmezőségére és közjó érdekének szem előtt tartásában is.

Ezek után a cinizmussal határos az az egyházi inspiráció, amely a munkást magántulajdon szerzésére buzdítja, mert abból az összegből, amit a tőkéstől kap, családját eltartását is alig tudja biztosítani.

A munkás követelésének viszont nem ad helyet, mert ha követelni mer vagy célja eléréseért sztrájkol, a hatóság szigorú közbelépését is szükségesnek tartja.

A kapitalista tulajdonviszonyok fenntartását célozza a gazdaságot szabályozó elv elfogadásának sürgetése is. A piac és a szabadverseny spontán fellépő szabályozó szerepét fenntarthatatlannak tartja, sürgős intézkedést, tervszerű irányítást követel. A tőkés vállalatok érdekeinek ütközése miatt azonban valójában megoldhatatlan. De a követelése, törekvése világosan és egyértelműen bizonyítja a kapitalista viszonyok fenntartására való törekvést. A problémákat tehát, ha óvatosan is, de felveti, a megoldási javaslat azonban eredményre eleve

nem vezethet, mert azok megoldásához a kapitalizmus lényegének felszámolására van szükség.

A bajok teljes és végleges orvoslását a szocialista társadalmi rend megteremtése jelentené, a pápa azonban minden olyan nézettel, javaslat-tal szemben áll, amely a szocialista eszmékhez közel áll, vagy azok uralgóvá válásához vezetne: „a szocializmus, mint tan, mint történelmi tény, mint mozgalom, ameddig igazi lényegében szocializmus marad, a katolikus tannal összeegyeztethetetlen, ha egyes kérdésekben az igazsághoz és igazságossághoz el is jutott, mert az alapfölgósa az emberi társadalomról a keresztény igazságtól eltérő.”⁴⁴

Az egyház felfogása a magántulajdon és a társadalom kérdésében elántoríthatatlan, még a közéletet sem tartja megvalósíthatónak, csak egyedül a kapitalista viszonyokat tartja jónak. Miután sorra megvizsgálta a társadalom problémáit, kivezető útként a következőt javasolja: „Egyetlen hatásos orvoszer a lelkek szánamegromlása ellen, amely minden törekvést a társadalmi megújulására megüjít, az őszinte és teljes visszatérés az evangélium tanításához, annak a Krisztusnak parancsaihoz, akinél az örök élet igéi vannak, olyan igék, amelyek, bár az ég és a föld elmúlnak, sehol el nem múlnak.”⁴⁵

XI. Pius sem tud tehát többet ígérni a munkásoknak itt a földön, mint XIII. Leo, a vallásos életet, hogy majd a túlvilágon aztán „elnyerje jutalmát.” Csakhogy az 1940-es években nem lehet ilyen egyszerűen elhallgattatni a munkásokat, mivel van olyan állam, amely megmutatta a szociális problémák megoldásának egyetlen lehetséges módját.

MATER ET MAGISTRA

A II. világháború után bekövetkezett változások, a szocializmus előretörése, a gyarmati felszabadító harcok fokozott fellángolása, és a már két ízben megtartott kommunista és munkáspártok értekezlete arra készítette az egyházat, hogy a megváltozott helyzetben kifejtse álláspontját ismételten a szociális kérdésekről.

Az enciklika — épp úgy, mint a korábbiak — bővelkedik kétértelműséggel. Hogy ebben több ilyen fogalmazás is van, mint az előzőekben, az a világ lényeges változásával magyarázható. A kétértelműség mellett a pesszimizmus is jellemzi, amely nem csoda, hiszen a 81 kommunista és munkáspárt közös nyilatkozata korunkat hősi korszaknak nevezte, és többek között úgy jellemezte, hogy „egyre több nép szocialista útra térésének, a szocializmus és a kommunizmus világméretű diadalának korszaka.”⁴⁶

XXIII. János pápa célja az enciklika kiadásával az, hogy ellensúlyozza a munkásmozgalom előretörését és gátat vessen a további győzelemnek. XIII. Leo és XI. Piushoz hasonlóan együttérzését fejezi ki a munkásosztály sorsával, azonban ez a helyzetet mit sem változtat, ugyanakkor a kapitalizmus szót — mintha tabu volna — nem is használja. Csak úgy általában itéli el a társadalom visszaéléseit és nem a kapitalizmust bírálja. Ez nem is várható tőle azok után, hogy már az enciklika bevezetőjében leszögezi: „Bár hosszú idő múlt el azóta, ma is hatékony még az az üzenet, nem csupán a XIII. Leo után következő pápák megnyilatkozásaiban, akik szociális tanításukban mindig Leo enciklikájára hivatkoztak, hogy ihletett merítsenek belőle vagy, hogy megvilágítsák jelentőségét, mindig buzdítván a katolikusok tevékenységét; hanem maguknak a népeknek rendjében is.

Ez azt mutatja, hogy elődünk nagyszabású enciklikájában foglalja helyreható elvek, történelmi útmutatások és atyai felhívások máig is érvényesek, sőt új, eleven gondolatokat sugallnak, hogy az emberek megítélhessék a szociális kérdés tartalmát és arányait, ahogyan ma jelentkezik és elhatározzák magukat a rájuk háruló felelősség vállalására.”⁴⁷

Amint látható, az egyház és a burzsoázia magántulajdon szentesítésén alapuló együttműködése jut kifejezésre ebben az enciklikában is. A Vatikán a vallást ugyanúgy, mint azelőtt, a magántuladonosi rend védelmére és a munkásosztály forradalmi harcainak leszerelésére használja fel.

Az enciklika lényegét azonban nem érthetnénk meg, ha a Vatikánt is csak egy tőkés szervezetnek tartanánk. A Vatikán nemcsak a tőkés világszervezetnek az egyik eleme, hanem a katolikus egyház ideológiai, politikai központja is. Az egyház nemcsak a vatikáni kuriából vagy az egyházi személyekből áll, hanem elsősorban a katolikus hívők tömegéből, akik viszont zömmel a szegényebb népréteghez, a munkások és parasztok körébe tartoznak.

Egyik oldalon tehát az egyház reakciós politikája áll, amely kiszolgálta a rabszolgatartó Római Birodalmat, támogatta a feudalizmust és most támogatja a monopóliumokat és az imperialista célokat maga elé tűző burzsoáziát. A másik oldalon pedig az imperialista politikával szemben álló tömeg, amelyről, ha nem akar lemondani, annak az érdekeit is képviselni kell.⁴⁸ A látszatképvisező szerepében viszont megmaradni egyre nehezebb a szocializmus előretörése miatt és csak úgy lehet, ha sikerült magát úgy beállítani a vallásos dolgozók előtt, mint az isteni gondviselés megbízottját, mint a dolgozó tömegek mindennapi gondját szíven viselő jószágos anyát.

Ebben a jóságos anya és tanítómeszter szerepében akar fellépni XXIII. János pápa is a „Mater et magistra” kezdetű enciklikájában, amint ez már a címben is kifejezésre jut. Hogy azonban az egyház társadalmi szerepe korunkban sem változott és fő feladatának a tőkés társadalmi rend magántulajdonának védelmezését tartja, ez a magántulajdonról szóló fejezetben kifejezésre jut.

XXIII. János megállapítja, hogy az utóbbi időben bizonyos kétely merült fel a magántulajdonnal kapcsolatban, ezért leszögezi, és nyomatékosan kiemeli, hogy: „Ez a kétely nem jogosult. A magántulajdon joga a termelő javakra vonatkozólag is állandó érvényű, éppen azért, mert természetes jog, amely az egyes emberi lény ontológiai és finalisztikus elszántságán alapszik a társadalommal szemben. Egyébként hiábavaló lenne a magánkezdeményezés szabadságát hirdetni gazdasági téren, ha a kezdeményezéshez nem engedhetnék meg a szükséges eszközökkel való szabad

rendelkezés.⁴⁹ Megállapításából kifejezésre jut a magántulajdon sérthetetlenségének elve, az Aquinói Tamás által megfogalmazott természetjog alapján. Felfogása szerint ez a szabadságnak is feltétele, mivel csak ott van szabadság, ahol magántulajdon van, ahol azt megszüntették ott nincs. Következtetése bizonyos mértékig helytálló. El kell ismerni, hogy kapitalista viszonyok között, akinek nincs magántulajdona, az valóban nem rendelkezik szabadsággal sem, csak a tőkések rendelkeznek szabadon magukkal, a tulajdon nélküli tömegek sorsa az uralkodóktól függ. A szocialista társadalom viszonyai között éppen az képezi a dolgozó tömegek és ezen belül az egyén szabadságát, hogy minden dolgozó tulajdonosa a társadalmi termelési eszközöknek.

A dolgozó tömegek bizalmának megnyerése érdekében átveszi az oppor-tunista szociáldemokrata szólamokat a tőke demokratizálódásáról és a népi kapitalizmusról. Ennek szellemében azzal a követeléssel lépnek fel, hogy a munkást is tulajdonossá kell tenni mint mondja: „állhatatosan küzdeni kell a tulajdon eredményes elterjesztéséért minden társadalmi osztály körében.”⁵⁰

A magántulajdon létjogosultságát azzal akarja elfogadtatni, hogy ma már mindenki szerezhet a gyors fejlődés következtében magántulajdont, ha másként nem népi részvények formájában. Ugyanis a tulajdonszerzésnek kétféle módját ismeri el, mégpedig az el nem foglalt terület használatbavétele vagy a munka útján. Mivel napjainkban minden területet elfoglaltak, ezért a munka az egyedüli út.

A népi részvényekről szóló elmélet azonban megtévesztő, mert köztudomású, hogy még az USA-ban is legfeljebb a munkások 5 százaléka rendelkezik valamilyen értékű részvény-nyel, amely az ösztökhöz viszonyítva jelentéktelen.

XXII. János pápa enciklikáját Jan Kanapa francia filozófus találóan az állammonopolista kapitalizmus kiáltványának nevezte.⁵¹ Megjegyzése találó, mert a társadalmi bajok orvoslására vonatkozó pápai javaslatok nincsenek ellentétben a kapitalizmus ér-

dekeivel, sőt annak védelmét szolgálják. A kapitalizmus életének meghosszabbítását igyekszik elősegíteni a tervszerűség megvalósítására tett javaslatra is, amelynek biztosítására az állami beavatkozást és egyes hitelek állami tulajdonba vételét is elképzelhetőnek tartja. Néhány magyar teológus, köztük Mihelics Vid, ezt már úgy próbálja értelmezni, mint a társadalmi köztulajdonba vétel elvének elfogadását. Ez azonban túlzás, ugyanis az enciklika egyáltalán nem ismeri el a szocialista társadalmi tulajdon jogosságát, amit a pápa úgy fejez ki, hogy: „Ma mind az állam, mind a közintézmények kiterjesztették és továbbterjesztik részvételük és kezdeményezésük területét. Ez azonban nem csökkenti a magántulajdon szociális funkciójának létjogosultságát, mint azt egyesek tévesen gondolni hajlamosak.”⁵² Az enciklika tehát nem ismeri el a tulajdon más formáit, de a magyar teológusok magarázatai viszont azt bizonyítják, hogy az egyház és állam közti megegyezés alapján kialakult együttműködés következtében a pápai állásfoglalással szemben a realisabb nézeteket képviselik. A realis helyzetet veszik alapul és ebből kiindulva elismerik a szocialista országokban — köztük hazánkban — kialakult különböző tulajdonformákat. Ezt juttatja kifejezésre Hamvas András kalocsai érsek is, aki — bár a Katolikus Erkölcstan c. hittankönyvben a tulajdonformák között elsőként a magántulajdont említi — elismeri, hogy „A magántulajdon mellett közösségi tulajdon is van, így az állami, községi, szövetkezeti, egyházi tulajdonok stb.”⁵³

A pápa viszont határozottan támadja a szocialista tulajdont: „A tapasztalat valóban azt bizonyítja, hogy ahol hiányzik az egyesek egyéni kezdeményezése, ott politikai zsarnokság van, és ugyanakkor visszamaradtak a gazdasági élet azon területei, amelyek főként fogyasztási javakat állítanak elő, valamint azok a területek, amelyek az anyagi szükségleten kívül a szellem szükségleteit elégítik ki, tehát azok a javak és szolgáltatások, amelyek különösen igénybeveszik az egyesek teremtő szellemét.”⁵⁴ A szellemi szükséglet kielégítésének lehetősége valóban azoknak biztosított, akik a termelőeszközök tulajdonával ren-

delkeznek. Ezért nem juthat ezekhez hozzá a munkás, burzsoá viszonyok között, mert azokkal nem ő rendelkezik, hanem a tőkés, ő csak mozgásba hozhatja, hogy mindezeket biztosítsa a tőkésnek.

Új vonása az enciklikának az előzőekkel szemben, hogy nemcsak a munkások, hanem a mezőgazdasági dolgozók helyzetét is próbálja elemezni. Nagyobb sikerre azonban a dolgozó parasztság körében sem számíthat, mert javaslatai nem változtatnak a parasztság helyzetén, mivel az alapvető problémát nem oldják meg.

A parasztság problémáival foglalkozó részben találhatók a valóságot helyesen tükröző megállapítások is. Valóban igaz, hogy az utóbbi évtizedben megnövekedett a mezőgazdasággal foglalkozó lakosság áramlása a városok felé, mivel az egyháznak az utolsó bázisát is elérte az iparosítás ami együtt jár a „dekrisztianizálódás” gyorsabbá válásával. A kapitalizálódással és a monopóltőke behatolásával a paraszti tömegek arra kényszerülnek hogy egyre erősebb harcot folytassanak ellene. Világszerte határozottabbá válik a földreform követelése. Mindez hatással van az országok politikájára is, magára az egyházra is, és ha nem akarja elveszteni befolyását, akkor legalább látszólag a jóságos anya gondozásával kell körülvenni. Miben nyilvánul meg gondoskodása? Helyesen állapítja meg, hogy a falu viszonyai rendkívül elmaradtak a városok mellett, ezért javasolja, hogy az utakat, hidakat, ivóvízszolgáltatást javítsák meg. A mezőgazdaság elmaradottságának leküzdésére olyan gazdaságpolitikát javasol, amely hitellel támogatja — alacsonyabb kamattal — a kisgazdaságokat, hogy megóvják a pusztulástól.⁵⁵ Fontos elvként szögezi le, hogy: „a mezőgazdaságban, mint egyébként a termelés minden ágazatában is, manapság döntő fontosságú tényező a szövetkezés”. Hogy azonban nehogy félreérthető legyen és valaki is a szocialista szövetkezésre gondoljon, gyorsan hozzáteszi: „A mezőgazdaságban már csak azért is fontos, mert annak alapja a családi jellegű vállalkozás.”⁵⁶

XXIII. János pápa is csak a magántulajdonon alapuló szövetkezéstről beszélt, csak annak előnyeit hajlandó elismerni.

Az enciklikában található néhány reális felismerés és javaslat nem oldja meg a parasztság problémáját. A tőkés monopóliumok elleni harcról nem szól, noha a történelmi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az ellenük folytatott harc nélkül és a parasztság földhöz juttatása nélkül a helyzet nem változtatható meg. A tőkés nagyüzemek ugyanis szükség-szerű fölényben vannak, amelyeket ellensúlyozni a kisgazdaságok képtelenek. A földreform azonban érzékenyen érintené az egyházat is, mivel számos félféudális országban egyik legnagyobb földbirtokos, az egyház. Így hiába tartja eszményképnek a paraszti gazdaságot, amely nem alkalmaz „bérmunkát”, ha a fenyegető veszély igazi okát és felszámolásának módját nem tárja fel.⁵⁷

EGYHÁZI IDEOLÓGIA ÉS TÁRSADALMI TANÍTÁS

A szociális enciklikák tulajdonról szóló részeinek áttekintése után látható, hogy több mint 7 évtizeden át, lényegük nem változott. XIII. Leo, XI. Pius és XXIII. János is szigorúan a magántulajdon mellett foglalt állást. Változás csak a megfogalmazásban van, amelyet a kor viszonyainak változásaihoz való látszólagos alkalmazkodás miatt kényszerültek megtenni. Ez azonban csak taktikai változás, amely a XX. században végbement nagy társadalmi átalakulás miatt elkerülhetetlen volt.⁵⁸

Az enciklikák a munkásosztály és a parasztság érdekképviselőjének igekeznek feltüntetni magukat, valójában azonban javaslataik a burzsoázia pozícióinak megerősítéséhez vezettek. Ha a dolgozók betartották volna az enciklikák javaslatait, lemondtak volna az osztályharcról, a kommunista pártok megszervezéséről, nem győzött volna a szocializmus már 14 országban. Ez azonban a pápák részéről csak naív, szubjektív óhaj volt, mert az osztályharc objektív tendenciája a világ proletárjainak felszabadulásához és a kommunizmus világméretű győzelméhez fog vezetni. Ezt megakadályozni nem képesek, azt azonban ismét bebizo-

nyitották a munkások és parasztek előtt, hogy az igazi érdekeik képviselése az egyháztól nem várható. Egyre többen látják ezt és ez viszont a népek egyháztól való eltávolodásához vezet, amit fokozott hitbuzgalmi munkával sem tudnak megakadályozni. Nem a papok győzik meg a munkásokat, hanem a munkások állítják maguk mellé a papokat.

A II. világháború után Franciaországban azzal a céllal indította el az egyház a munkáspapi mozgalmat, hogy az eltávolodó munkásokat visszahozza istenhez és felújítsák vallásukat. A mozgalom azonban nem az egyház elképzeléseinek megfelelően alakult, mert a papok, megismerve a munkások élet- és munkakörülményeit, nekik adtak igazat, és követelték a viszonyok elviselhetőbbé tételét. Ezért a munkáspapi mozgalmat hivatalosan be is tiltották, és ez egyben a szociális enciklikák gyakorlati vereségét is jelentette.

Az egyház és az enciklika mozgalom képviselői az enciklikák megjelenését követő mindenféle szociális intézkedését a pápai bulla következményeként igyekeztek feltüntetni. Hazánkban az élenjáró európai kapitalista országokhoz viszonyítva a munkásmozgalom viszonylag későn indult el a munkásság fejletlensége miatt. Ez azzal a következménnyel járt, hogy a munkást védő törvények is csak később láttak napvilágot, nagyrészt a század elején, tehát a Rerum Novarum megjelenése után. Ezért mindezeket az enciklika következményének tartották.

A tények azonban nem ezt bizonyítják, hanem azt, hogy mindenféle szociális intézkedésre akkor szánta el magát a burzsoázia, amikor már nem tudott a munkásság nyomásának ellenállni. Azok a törvények, amelyek nálunk csak a 20-as, 30-as években jelentek meg, Franciaországban vagy Angliában évtizedekkel ezelőtt megjelentek.

Hazánk teológusai a szociális kérdések vizsgálatában közelebb jutottak a realitáshoz. A „Katolikus Erkölcstan” c. könyvben Hamvas érsek azt mondja: „A jelenkor szociális kérdését a magántulajdonban jelentkező kiáltó ellentétek váltották ki”.⁵⁹

Bár a bajok igazi okát látja, a helyes megoldáshoz azonban ő sem tud eljutni, mivel az már az egyház érdekeit is sérti.

Az utolsó 70 év története tehát azt bizonyítja, hogy a társadalmi bajokat a keresztény-szociális tanítás alapján megszüntetni nem lehet. A társadalmi problémákat csak a marxizmus—leninizmus alapján álló munkásosztály képes megoldani, a burzsoá társadalmi rend felszámolásával.⁶⁰

Felhasznált irodalom

1. Világosság, 1961. 5. szám, 13. oldal.
2. J. Kanapa: Az egyház társadalmi tanítása és a marxizmus, 9. oldal.
3. Világosság, 1961. 5. szám, 14. oldal.
4. J. Kanapa: i m. 9. oldal.
5. Világosság, 1961. 5. szám. 14. oldal.
6. A Rerum Novarum közvetlen előzményei. Írta: Dr. Leopold Antal kanonok. Rerum Novarum Emlékbizottság kiadványa, 1941. Szerkesztette: Dvihalj Géza.
7. Jean-Yves Colvez — Jaques Perin: Egyház és gazdaságos társadalom. 109. oldal. Idézi J. Kanapa I. munkájában, 224. oldal.
8. Rerum Novarum Emlékbizottság kiadványa, 1941. 8. oldal. (Az enciklika Prohászka O. fordítása.)
9. Világosság, 1962. 9. szám, 7. oldal.
10. Marx: Gazdasági-filozófiai kéziratok, 1962. 62. oldal.
11. J. Kanapa I. m. 86. oldal.
12. Dr. Madarász István kassai püspök: Egyházi és világi apostolok közreműködése a szociális probléma megoldásában. R. N. Emlékbizottság kiadványa, 1941. 43. oldal.

13. R. N. i. m. 7. oldal.
14. U. o.
15. U. ó.
16. J. Kanapa i. m. 89. oldal.
17. Marx—Engels : Válogatott Művek I. kötet, Kossuth, 1963. 578. oldal.
18. J. Kanapa i. m. 90. oldal.
19. R. N. i. m. 8. oldal.
20. Világosság, 1961. 5. szám, 17. oldal.
21. Bodrogi Tibor: Társadalmak születése. Gondolat, 1962. 67. oldal.
22. J. Kanapa i. m. 333. oldal.
23. Marx—Engels : Válogatott Művek II. kötet, Kossuth, 1963. 214. oldal.
25. U. o.
26. Marx—Engels A Kommunista Párt Kiáltványa, Szikra, 1952. 53. oldal.
27. U. o. 52. oldal.
28. R. N. i. m. 9. oldal.
29. M. E. i. m. 48. oldal.
30. R. N. i. m. 10. oldal.
31. U. o.
32. U. o. 11. oldal.
33. U. o. 12. oldal.
34. U. o. 17. oldal.
35. Béke és Szocializmus, 1961. 12. szám, 71. oldal.
36. Világosság, 1962. 9. szám, 9. oldal.
37. Segédanyag a katolikus egyház szociális tanának tanulmányozásához. Pártfőiskola összeállítás, 1964. 60. oldal.
38. Világosság, 1962. 9. szám, 9. oldal.
39. J. Kanapa i. m. 293. oldal.
40. U. o. 298. oldal.
41. Dr. Hamvas András: Katolikus erkölcsstan, 1965. 79. oldal.
42. Segédanyag... 67. oldal.
43. U. o. 68. oldal.
44. U. o. 84. oldal.
45. U. o. 91. oldal.
46. A békéért, a nemzeti függetlenségért, a demokráciáért, a szocializmusért. Kossuth, 1960. 13. oldal.
47. Segédanyag... i. m. 100. oldal.
48. Béke és Szocializmus, 1961. 12. szám, 78. oldal.
49. Segédanyag... i. m. 124. oldal.
50. U. o. 125. oldal.
51. Béke és Szocializmus, 1962. 1. szám, 61. oldal.
52. Segédanyag... i. m. 127. oldal.
53. Dr. Hamvas András: Katolikus erkölcsstan, i. m. 80. oldal.
54. Segédanyag... i. m. 112. oldal.
55. Béke és Szocializmus, 1962. 1. szám, 70. oldal.
56. Segédanyag... i. m. 136. oldal.
57. Béke és Szocializmus, 1962. 1. szám, 71. oldal.
58. Világosság, 1961. 5. szám, 19. oldal.
59. Dr. Hamvas András: Katolikus erkölcsstan, i. m. 84. oldal.
60. Világosság, 1961. 5. szám, 20. oldal.